

Občané jako uživatelé jazyků a digitálních technologií

e-lang Team

E-LANG CITIZEN

E-lang citizen projekt „K digitálnímu občanství skrze rozvíjení jazykového vzdělávání“,
Evropské středisko pro moderní jazyky, Graz 2021

www.ecml.at/elangcitizen

Názory vyjádřené v této publikaci nemusejí nutně odrážet postoje Rady Evropy.

Autorská práva k této publikaci vlastní Rada Evropy.

Je zakázáno reprodukovat nebo šířit jakoukoliv část této publikace pro komerční účely v jakékoliv formě a jakýmikoliv prostředky, ať již elektronickými (CD-ROM, internet apod.) či mechanickými, včetně pořízování fotokopii, nahrávání, nebo jakoukoliv jinou formou ukládání informací, včetně úložných systémů, bez písemného povolení Publikační divize (publishing@coe.int) Direktorátu komunikací Rady Evropy.

Reprodukce materiálů z této publikace je povolena jen pro nekomerční vzdělávací účely a jen pokud je zdroj správně citován. Veškerou další korespondenci týkající se tohoto dokumentu směřujte na Evropské středisko pro moderní jazyky (ECML)

Nikolaipplatz 4
A-8020 Graz
Rakousko
E-mail: information@ecml.at

Cover

Fotografie: Shutterstock

© Council of Europe, 2021

Občané jako uživatelé jazyků a digitálních technologií

e-lang team

Než se pustíme do projektu, jehož cílem je rozvíjet digitální občanství pomocí jazykového vzdělávání, měli bychom stanovit, co tímto pojmem rozumíme. Tým projektu *e-lang citizen* proto vyhotovil analýzu 98 textů publikovaných nadnárodními organizacemi (např. Radou Evropy nebo UNESCO) a odborníky z dané oblasti, což nám umožnilo digitální občanství přesněji definovat a stanovit jeho jednotlivé součásti. Na základě této analýzy byl pak vytvořen zde použitý profil občanů jako uživatelů jazyků a digitálních technologií.

Tento profil bychom neměli vnímat jako model nebo cíl, jehož chceme dosáhnout, ale jako výsledek strukturované kompilace všech podstatných součástí, které vystaly při analýze výše zmíněné literatury. Měl by pomoci učitelům jazyků určit aspekty, na které se mohou se studenty zaměřit, pokud chtějí rozvíjet vzdělávání v digitálním občanství.

Spíše než pojem „digitální občané“ jsme se rozhodli používat pojem „občané jako uživatelé jazyků a digitálních technologií“, protože máme za to, že nelze striktně rozlišovat mezi digitální a nedigitální dimenzí občanství: všichni užíváme digitální i nedigitální prostředky.

Profil

Občané jako uživatelé jazyků a digitálních technologií jsou v našem pojetí jednotlivci,

- kteří jsou sociálními aktéry s mnohostrannou identitou a kteří se zapojují do široké škály online komunit;
- jejichž činy jsou do značné míry dány právy a povinnostmi, které se pojí s určitými hodnotami;
- kteří mají interakci s digitálními technologiemi
 - o v rámci specifických oblastí,
 - o určitými způsoby,
 - o na základě svých individuálních charakteristik,
 - o a v závislosti na kontextu a/nebo dostupných infrastrukturách.

Tyto jednotlivé aspekty rozvedeme dále v textu.

Sociální aktéři s mnohostrannou identitou, kteří se zapojují do široké škály online komunit

Jednou z charakteristik digitálního občanství je, že jednotlivci mohou patřit do různých komunit a tvořit mnohostranné identity. Jako uživatelé jazyků a digitálních technologií mohou být aktivní v mnoha časových i prostorových zónách. Pohybují se mezi fyzickým a digitálním prostorem, jsou aktivní online i offline, a mezi těmito doménami se více méně hladce se pohybují. Jejich zapojení do různých komunit se během času vyvíjí, přičemž necítí povinnost zůstat loajální vůči jedné kterékoliv z nich.

To také znamená, že podle příslušnosti a míry zapojení do jednotlivých komunit mohou rozvíjet nejrůznější aspekty své digitální identity. Důležité tedy je vědět, jak tyto online a offline aktivity a identity kombinovat, organizovat a spravovat.

Práva a povinnosti spojené s hodnotami komunity

V pojmu občanství hrají ústřední roli práva a povinnosti. V případě občanů jako uživatelů digitálních technologií (na rozdíl od občanů státu) neexistuje jedna jediná společnost, k níž by se vztahovali. Musí tedy brát v potaz jak práva a povinnosti, které si určila různá společenství, do nichž se zapojují, tak i hodnoty, jimiž se tato společenství řídí. To se ukazuje být poměrně složité.

Někteří autoři se zmiňují o určitých právech a povinnostech, které platí i nad rámec jednotlivých společenství, například o politických, ekonomických a společenských právech, duševním vlastnictví a dodržování licenčních práv, o právu na soukromí a bezpečí (včetně zabezpečení dat a osobní bezpečnosti, což je spojeno s problematikou duševní a fyzické pohody), o právu na přístup k digitálním nástrojům, sítím, médiím a informacím, o právu na inkluzi (ve vztahu k účtům k diverzitě), a o právu na svobodu vyjadřování, publikování a tvorbu. Rada Evropy i další nadnárodní a národní agentury kladou zvláštní důraz na lidská práva, demokratická práva a vládu práva. Občas se v tomto kontextu objevují i zmínky o společenské spravedlnosti, rovnosti, nebo rovných příležitostech. Někteří autoři zde také zmiňují právo na protest, svobodu shromažďování a právo demonstrovat.

Türk (2018) navrhnul doplnit je o některá práva, která se specificky váží k digitálnímu prostředí, a to „právo na sebeurčení informací (ve smyslu práva na kontrolu toho, jak jsou uchovávána data, která člověk online aktivitami vytváří, a co se s nimi děje), právo být zapomenut, právo na přenos dat“ (ve smyslu práva na přenos osobních dat a jejich další používání při přechodu z jednoho systému zpracování dat na jiný) a „právo na přístup k osobním datům, jejich opravu, nebo jejich vymazání“.

Sociální aktéři, kteří v online prostředí působí ve specifických oblastech

Autoři textů, které jsme analyzovali, identifikovali celou řadu možných způsobů jednání: uživatelé digitálních technologií mohou žít, přemýšlet, cítit, ale také komunikovat, učit se, pracovat, konzumovat (zboží nebo obsah), tvořit, hrát si, nebo vytvářet či udržovat společenské interakce.

Tyto aktivity lze podle odborníků zařadit do následujících pěti oblastí: sociální (společenské kontakty s dalšími lidmi nebo v rámci komunit), socioekonomické, vzdělávací, kulturní (nebo interkulturní) a politické (v nejširším slova smyslu).

Občany coby uživatele digitálních technologií můžeme na základě jejich jednání rozdělit do čtyř kategorií (viz Cassels *et al.*, 2016):

- konzumenti a diváci: tato kategorie zahrnuje činnosti jako je surfování a brouzdání po internetu, výzkum, čtení, poslech, sledování a další aktivity spojené se zpracováním dat (ověřování, vyhodnocování...);
- zprostředkovatelé informací nebo obsahu, kteří například sdílejí a distribuují, případně hodnotí či komentují;
- tvůrci, kteří vytvářejí nový obsah, postupy, nástroje nebo nové způsoby interakce (na fórech, blozích, wiki heslech atp.) a angažovanosti v digitální společnosti;
- aktivní tvůrci změn, kteří se podílejí na tvorbě společenských projektů a propagují například

inkluzi, zdraví, životní pohodu, ochranu přírody, nebo boj proti nerovnosti. Takoví občané přispívají k vývoji a transformaci kontextů, ale i komunit, a tím i k rozvoji práv, povinností, závazků a práv, které představují.

Zde je na místě poznamenat, že tyto kategorie nejsou stupni nebo stádii, po nichž občané postupně stoupají výš. Úroveň a způsob zapojení se může lišit v závislosti na zájmech, kontextu, znalosti kódů a standardů, ale i jazyků anebo pocitu, že se člověk může (nebo nemůže) svobodně vyjadřovat. Někdo se tak může například zcela zásadně a aktivně podílet na hnutí Black lives matter, ale v otázkách ochrany životního prostředí informace pouze konzumovat.

Sociální aktéři, kteří jednají specifickým způsobem

Autoři analyzovaných textů také charakterizují způsob, jakým občané digitální technologie používají. Různí autoři popisují jejich jednání jako:

- ustálené, pravidelné;
- kompetentní a efektivní;
- informované a uvědomělé;
- etické a odpovědné (svobodné, smysluplné, zodpovědné, zdvořilé, uctivé, tolerantní, inkluzivní, respektující zásady zdvořilého chování, legální);
- bezpečné (sebevědomé, zdravé);
- konzistentní (v souladu s vlastními hodnotami, přesvědčením atd.).

Principy ovlivňující jednání občanů při užívání digitálních technologií

Osobní předpoklady

Aby mohli občané jazyky a technologie používat a jednat výše popsaným způsobem, musejí mít:

- znalosti;
- kompetence (včetně kognitivních kompetencí a společenského citění), dovednosti a know-how (zvláště technické);
- uvědomění (což se váže k různým aspektům digitálního občanství, například uvědomování si toho, jaké jednání je (ne)etické nebo (ne)bezpečné);
- (kritické) pochopení informací, postupů, digitálních technologií atp.;
- postoje nebo behaviorální schopnosti spojené se schopností angažovat se.

Aby člověk mohl jednat eticky a zodpovědně, je tedy důležité, aby si uvědomoval, co je etické a zodpovědné jednání a aby znal a byl schopen kriticky chápat svá práva a povinnosti. Je také nutné, aby měl relevantní znalosti, například technologické, a schopnost prosazovat svoje práva a dodržovat povinnosti. Rovněž tak je nutné, aby byl připraven osobně se angažovat a zapojit se.

Kromě toho řada autorů zdůrazňuje význam celoživotního vzdělávání, které člověku umožňuje držet krok se stálým rozvojem společnosti, komunit, technologií a postupů.

Kontext / Infrastruktury

Klíčovou roli v rozvoji občanů jako uživatelů digitálních technologií hraje příznivý kontext a vhodná infrastruktura, konkrétně

- spravedlivý, rovný a kvalitní přístup k technologiím, sítím a online obsahu;
- spolehlivá technická infrastruktura;
- právní rámec, který napomáhá aktivnímu zapojení;
- důvěryhodné zdroje informací;
- a konečně, zcela klíčový je přístup ke vzdělávání týkajícího se digitálního občanství.

Souvislost s jazykovým vzděláním

Vzdělávání v oblasti digitálního občanství a vzdělávání v oblasti jazyků jsou navzájem propojené

v tom smyslu, že cílem obou je přispívat k formování společenských aktérů. Obě oblasti vycházejí z přesvědčení, že společenští aktéři jednají v nejrůznějších komunitách, od jazykových společenství (která se přímo zabývají komunikací) až po globální sociální skupiny. Všechny tyto komunity hrají klíčovou úlohu v rámci sociointerakčního přístupu, který je důležitý jak pro jazykové vzdělávání, tak pro vzdělávání k digitálnímu občanství (viz [Ollivier & projet e-lang, 2018](#) ; [Caws, Hamel, Jeanneau & Ollivier, 2021](#)). Z toho plyne, že lidské jednání je z velké části určováno a ovlivňováno jak působením v rámci těchto komunit, tak i interakcemi s nimi.

Kromě těchto základních společných rysů existují i další spojitosti.

- Jedním z klíčových faktorů, které umožňují uživatelům digitálních technologií jednat ve výše definovaném smyslu jako občané, je schopnost komunikovat – a tato schopnost je i podstatou pedagogiky jazyků. Tato schopnost vyžaduje přístupy, povědomí, znalosti a dovednosti, které rozvíjí (digitální) občanská výchova. Patří mezi ně například schopnost rozumět informacím a hodnotit je, nebo užívat technologie kritickým, zodpovědným a efektivním způsobem.
- Kromě toho nabývá v digitálním prostředí, kde jazyky koexistují a někdy se dokonce mísí, na významu vícejazyčnost, a právě ta je jedním z hlavních cílů jazykového vzdělávání.
- Jedním z klíčových pojmů výchovy k digitálnímu občanství je *media ce*. Jejím významu se podrobně věnuje CEFR Companion Volume, především proto, že ji hojně nacházíme na sociálních sítích stejně jako různé další způsoby sdílení.
- Pro mezikulturní přístup, který je pro jazykové vzdělávání *základem*, je zcela zásadní pojem diverzity lidských bytostí, společností a komunit. Tento koncept je podstatný i ve vzdělání občanů coby uživatelů jazyka a digitálních technologií.
- Odborníci na digitální občanství identifikovali i několik dalších práv, která jsou podstatná pro učení jazyků: právo na inkluzi a úctu k diverzitě, zvláště pak ke kulturní a jazykové rozmanitosti.

Na základě výše řečeného jsme přesvědčeni, že učení jazyků by se mělo silněji zaměřovat na vyjadřování, které bude ještě více rozvíjet postoje (zvláště pak kritické), dovednosti, znalosti, povědomí a vědomosti, které jsou nutné k výkonu (digitálního) občanství. To pak pomůže uživatelům interagovat online i offline v rámci místních i globálních komunit i v rámci meziosobních vztahů bezpečným, informovaným, kritickým, etickým, zodpovědným, a dokonce transformativním způsobem. K tomu je zapotřebí mimo jiné rozvíjet povědomí o individuálních a/nebo sdílených hodnotách, ale i konvencích, které ovlivňují specifické kontexty interakce a jednání. Díky tomu je pak možné dosáhnout vzájemného porozumění a otevřenosti vůči diverzitě a jinakosti, což může vést i ke transformaci jednotlivců, komunit a společenství.

Těchto cílů lze dosáhnout aktivitami, které budou zahrnovat reflexi a debaty o digitálním občanství i osobní zkušenost s digitálním občanstvím při vykonávání úkolů v reálném světě. Na základě tohoto profilu občanů coby uživatelů jazyka i digitálních technologií občanský projekt e-lang nabízí:

- Pedagogický rámec ustavující základní principy vzdělávání k digitálnímu občanství skrze výuku jazyků a učení se jazykům;
- Databázi úkolů a aktivit, které by mohly podporovat rozvoj občanů coby uživatelů jazyka a digitálních technologií.

